

UVODNIK

Humanistika – nevidni temelj za boljše razumevanje našega razmerja do naravnih in drugih nesreč

Že dlje časa opažamo, da so v naši postkomunistični družbi že skoraj razpadli tradicionalni družbeni normativi, saj smo se starim, tradicionalnim, humanističnim vrednotam odrekli, niso pa jih nadomestile nove humanistične vrednote (Zorn in drugi, 2016). V družbenem dogajanju kot vodilo in smer prevladujejo nihilistične ideologije, neoliberalizem in kibernetiski tehnicizem (Grafenauer, 2016), ki vplivajo na vse ravni družbe: od državne, institucionalne ter regionalne, vse do individualne. Toda čeprav družbo zaznamuje pravna prenormiranost, ne moremo govoriti o pravno varni državi: v Republiki Sloveniji posameznik praktično ne more poznati in izpolnjevati vseh 800 zakonov in 19.000 podzakonskih aktov, poleg teh pa še 134.500 pravnih aktov Evropske unije. Enako velja za državo, saj ni sposobna držati se vseh svojih zakonov. Zato jih včasih flagrantno krši, drugič pa v izognitev pričakovanim težavam sprejme nov (nad)zakon. Na ta način trenutno reši zadrego, a problem v ozadju ostaja nerešen (Razpotnik Visković in Komac, 2018).

Tudi drugje v Evropi ali na Zahodu opažamo procese, ki vodijo v atomizacijo, individualizacijo in razslojevanje, vse to pa povzročata samovoljlo in egoizem, ki se odsevata v odtujenosti na vseh področjih, od gospodarstva do naravovarstva. To se kaže tudi v pristopu k naravnim in drugim nesrečam. Njihov obstoj ter časovno in prostorsko pojavnost neodgovorno zanikamo (Zorn in drugi, 2011; Zorn in Komac, 2015), naravne procese pa dojemamo kot povsem ločene od družbe (Zorn in drugi, 2014). Vtis je celo, da sodobno družbo dojemamo, kot da nekako obstaja nad naravo.

Zgoraj omenjeni družbeni pojavi, ki jih s skupnim izrazom imenujemo *kriza*, na institucionalni in osebni ravni povečujejo ranljivost prebivalcev oziroma zmanjšujejo prožnost družbe. Da gre za globoke procese, priča dejstvo, da družbo zaznamuje odsotnost kulturne, znanstvene, ekonomske, naravovarstvene, univerzitetne, narodopisne in verske, duhovne elite. V ozadju zgoraj omenjenih procesov gre namreč za iskanje podobe človeka. Kot pravi Grafenauer (2016), živimo v najmanj človeškem od možnih svetov, obenem pa v okviru humanizma iščemo in mislimo suverenost, ki v svobodi povezuje človeka in skupnost z okoljem.

V filozofskem smislu je pojem naravna nesreča humanistična »iznajdba«. Brez človeka ni naravnih nesreč, so le naravni procesi, ki postanejo naravna nesreča, ko prizadenejo človeka (žrtve) ali družbo (škoda). To poimenovanje, ki ga izrazi, kot sta *katastrofa* ali *ujma*, le še poudarjajo, temelji na humanističnem pogledu na stvarnost, ki se je porodil v 14. in 15. stoletju. Vzore je iskal v antiki in je v ospredje postavil človeka in ne več Boga ter je poudarjal individualizem, senzualizem in esteticizem. Naravne nesreče odtlej niso več »šiba božja«, ampak pojavi, ki prizadenejo posameznika (individualizem). Ta jih doživlja kot nesrečo in občuti (senzualizem) kot motnjo, napako v delovanju človeku podrejenega naravnega sistema, ki bi bil brez naravnega procesa ali brez človeka »naraven« in zato popoln (esteticizem). Razumljivo je, da po nekaj stoletjih takega razvoja že lahko govorimo o antropocenu (Crutzen, 2006). To je najnovejša geološka doba, ki jo je odločilno oblikovalo človeštvo. Zaznava antropocena je negativna, saj ga zaznamujejo predvsem negativni vidiki posegov človeka, kot je

UJMA

onesnaževanje in izčrpavanje naravnih virov. To daje misliti, da je v ozadju takega humanizma v resnici uničevalni nihilizem, ki ne prinaša dolgoročne rešitve in odseva željo po zgodovini brez ljudi (Grdina, 2016).

Na področju nesreč se to temeljno eksistencialno stanje kaže v degradaciji etičnih meril in posledični dezorientiranosti sistemov, struktur in posameznikov, ki niso sposobni varno sobivati z naravnimi procesi (Zorn in drugi, 2017). A vendar lahko hkrati vidimo pozitivno iskanje rešitev v upravljanju (Komac in drugi 2010), na primer v naslonitvi na prostovoljne organizacije in tehnološki razvoj, ki že prestopa v kibernetiko tehnologijo (Grafenauer, 2016).

Od konca 19. stoletja velja prepričanje, da humanistika pomaga družbi razvijati refleksijo in premislek, kar povečuje družbeno odgovornost. Humanistika nam prek razumevanja človeka, njegove podstatosti ter delovanja in izkušenj ponuja globlje razumevanje sveta. Po tem se loči od naravoslovja in družbenih znanosti. Ne gre le za razliko v predmetu preučevanja, temveč za drugačen način razmišljanja, razumevanja in reševanja problemov. Osredotoča se na razumevanje namena, pomena in cilja ter upošteva tudi zgodovinsko in sociološko raven ter na tej podlagi ponuja razumevanje in razlago, to je interpretacijo. Čeprav je zgodovinsko, spoznavno in generacijsko pogojena, ponuja v primerjavi s tako imenovanimi eksaktnimi znanostmi nekaj več, saj v »enačbo razumevanja sveta« vpelje tudi človeško stvarnost in pri njej gre za vrednostno razumevanje sveta (Bernik, 2016).

V začetku 21. stoletja se soočamo tudi s krizo humanizma in humanistike. Ta se kaže v krizi univerze kot intelektualnega temelja zahodne civilizacije, ki je sestopila z raziskovalne na neoliberalno raven. Prilagaja se komercialnim in korporacijskim vidikom družbe, humanistični pa so postali manj pomembni – ni naključen vedno večji poudarek na točkovanju znanstvenih objav namesto vsebinskega ocenjevanja.

Enako lahko opazujemo na področju naravnih nesreč, kjer v znanosti prihaja do profesionalizacije in diferenciacije, kar vodi v samoreferenčnost in ločenost od drugih delov družbe. Kljub temu smo v zadnjem času priča nekaterim procesom, ki, spodbujeni od zgoraj ali od zunaj, težijo k povezovanju različnih znanosti in akumulaciji v preteklem času nakopičenega znanja. Tega znanja ni malo, a ni pravilno in zadosti osmišljeno. Čeprav so nekatere vede zaradi iskanja potrebnih sredstev v zadnjem času vsebinsko močno razširile svoja raziskovalna polja, ostaja geografija po mnenju Rizmana (2016) v prednosti na področju interdisciplinarne integracije, saj v svoje raziskovalne postopke priteguje vse: humanistične, družboslovne in tudi naravoslovne vede.

Prav interdisciplinarnost je ena od temeljnih značilnosti humanistike, saj izraža željo po boljšem razumevanju pokrajine, katere neločljiv del je človek kot biološko, fizično in duševno ter duhovno bitje (Uršič, 2016). Humanistične znanosti v vsebinskem pomenu temeljijo na veri v človeka. Poudarjanju pomena človeka sledi ljubezen do človeka in nadalje skrb zanj ter nasprotovanje vsemu, kar bi mu škodilo (Kos, 2016). Ker je skrb za

človeka oziroma njegovo varnost tudi poglobitni namen delovanja sistema za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami, lahko rečemo, da so humanistične znanosti temeljne znanosti za razumevanje in preučevanje naravnih nesreč. Naravoslovne in druge znanosti vstopajo v ta širši okvir in ponujajo natančnejšo razlago posameznih pojavov in procesov, humanistične znanosti pa znajo ta znanja umestiti v dolgoročno skrb za odgovornejšo in varnejšo družbo.

To je pomembno tudi zaradi dejstva, ker humanistične znanosti običajno bolje kot druge zaznavajo probleme, še preden se ti izrazijo v pokrajini ali ko se prikriva resnično stanje. Pomagajo tudi takrat, ko družba sicer zazna in pravilno oceni nevarnost, a nanjo ni pripravljena, je brez znanja in izkušenj, kako se lotiti problema, ali pa se jih loti prepozno ali premalo odločno. Včasih pa družba pogosto sicer prepozna nevarnost, vendar ne ukrepa zaradi neodgovornosti odgovornih oseb in notranjih ali interesnih konfliktov (Požarnik, 2016).

Humanistika torej v nasprotju s splošnim prepričanjem vodi družbo k dejavnemu delovanju na področjih, kjer to na videz ni potrebno, vendar pa bi pasivno prepuščanje danostim ali samodejno prilagajanje vodilo v propad. Namesto tega podpira aktivno delovanje v okviru trenutnih, realnih možnosti, upošteva vse sodobne in zgodovinske dejavnike, vključno z napakami v preteklosti.

Ujma je kot interdisciplinarna revija lahko zgled vsem – naravoslovnim, družboslovnim in humanističnim vedam – obenem pa je več kot uporaben vir za preučevanje nevarnih procesov v preteklosti in človekovega odziva nanje (Zorn, Komac in Ciglič, 2012).

»A *ujme* so tudi naš problem«, kot se je izrazil Žerdin (2017), zato se je uredništvo *Ujme* trudilo, da bodo bralci tudi v 31. številki revije našli vsaj en članek, s pomočjo katerega bodo bolje razumeli vzroke, posledice in ozadja naravnih ali družbeno pogojenih procesov, ki jih označujemo s skupnim izrazom *ujma*.

dr. Blaž Komac, glavni urednik

Literatura

1. Bernik, F., 2016. Humanizem (med koncem srednjega veka in renesanso). Humanizem in humanistika. SAZU, Ljubljana, 101–103.
2. Crutzen, P. J., 2006. The »Anthropocene«. Earth System Science in the Anthropocene. Springer, Berlin, Heidelberg, 13–18.
3. Grafenauer, N., 2016. Humanizem in humanistika. Teze in tematska zasnova simpozija. Humanizem in humanistika. SAZU, Ljubljana, 9–14.
4. Grdina, 2016. Odpor do zgodovine. Humanizem in humanistika. SAZU, Ljubljana, 301–309.
5. Komac, B., Zorn, M., Pavšek, M., Pagon, P. (ur.), 2010. Od razumevanja do upravljanja. Naravne nesreče 1. Založba ZRC, Ljubljana.
6. Kos, J., 2016. Humanistične vede med znanostjo in ideologijo. Humanizem in humanistika. SAZU, Ljubljana, 104–111.
7. Požarnik, H., 2016. Ali smo na poti v dekadenco? Humanizem in humanistika. SAZU, Ljubljana, 286–293.
8. Razpotnik Visković, N., Komac, B., 2018. Agriculture in modern landscapes: A factor hindering or facilitating development? Acta geographica Slovenica 58–1.
9. Rizman, R., 2016. Humanizem in humanistika pred izzivom globalne hegemonije neoliberalizma. Humanizem in humanistika. SAZU, Ljubljana, 59–69.
10. Uršič, M., 2016. Virtualna realnost in človeški svet. Humanizem in humanistika. SAZU, Ljubljana, 37–48.
11. Zorn, M., Ciglič, R., Komac, B., 2012. Škoda in pokrajinski učinki večjih naravnih nesreč. Ujma 26.
12. Zorn, M., Komac, B., 2015. Naravne nesreče in družbena neodgovornost. Geografski vestnik 87-2.
13. Zorn, M., Komac, B., Ciglič, R., Pavšek M. (ur.), 2011. Neodgovorna odgovornost. Naravne nesreče 2. Založba ZRC, Ljubljana.
14. Zorn, M., Komac, B., Ciglič, R., Tičar, J. (ur.), 2017. Trajnostni razvoj mest in naravne nesreče. Naravne nesreče 4. Založba ZRC, Ljubljana.
15. Zorn, M., Komac, B., Pavšek, M., Ciglič, R. (ur.), 2014. (Ne)prilagojeni. Naravne nesreče 3. Založba ZRC, Ljubljana.
16. Zorn, M., Komac, B., Perko, D., Ciglič, R., 2016. Dealing with natural disasters in a postsocialists society – the example of Slovenia. Acta Geobalcanica 2-1.
17. Žerdin, A., 2017. Carski orkan. Delo, Sobotna priloga, 8. 9. 2017.